

ՄՈՐ ԿՈՂՄԻՑ ՆՈՐԱԾԻՆ ԵՐԵԽԱՅԻ ՄՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԷԴԳԱՐ ՎԱՀՐԱԴՅԱՆ

ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքում սպանության տվյալ տեսակն առանձին հանցակազմով նախատեսված չէր: Ուստի նախկինում նման հանցագործությունները որակվում էին նույն օրենսգրքի հոդված 100-ով՝ որպես հասարակ (առանց ծանրացուցիչ հանգամանքների) սպանություն: ՀՀ քրեական նոր օրենսգիրքը, առանձին հանցակազմ նախատեսելով մոր կողմից ծննդաբերության ժամանակ կամ դրանից անմիջապես հետո, ինչպես նաև հոգեճնշող կամ մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում նորածին երեխայի սպանության համար, այն դասում է մեղմացուցիչ հանգամանքներում կատարվածների շարքում¹:

Որպես արտոնյալ հանցակազմ՝ այս տեսակը նորույթ է, թեկուզ և դրա առանձնացման հարցը բազմիցս շոշափվել է իրավաբանական գրականության մեջ: Երբեմն մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունն անվանում են մանկասպանություն, սակայն դա ճիշտ չէ, քանզի մանկասպանությունն առավել լայն հասկացություն է (և՛ ըստ սուբյեկտի, և՛ տուժողի տարիքային բնութագրի, և՛ սուբյեկտիվ կողմի)²:

ՀՀ քր. օրենսգրքի 106-րդ հոդվածում օրենսդիրը չի տվել նորածին երեխա հասկացությունը, որը սակայն կարևոր նշանակություն ունի այն հարցի լուծման հետ կապված, թե մինչև որ պահն է երեխան համարվում առկա, որն էլ թույլ կտա արարքը որակել ՀՀ քր. օրենսգրքի 106-րդ հոդվածով՝ հաշվի առնելով սույն հոդվածով նախատեսված մյուս հանգամանքները:

Առավել ընդունելի է նորածնության վերաբերյալ մանկաբուժության մեջ նշված ժամանակահատվածը՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ մեկ ամսվա ընթացքում երեխան հասցնում է ամբողջությամբ հարմարվել սովորական կյանքի պայմաններին: Ավելին, օրենքում նման դրույթի ամրագրումը

¹ Տե՛ս ՀՀ քրեական իրավունք: Հատուկ մաս, Ե-2007, էջ 108: HH qreakaniravunq. HatukmasE-2007 Ej 108:

² Տե՛ս **Соловьева Н.** Психотравмирующая ситуация: значения для квалификации детоубийства II Законность, 2006, N 8. Psixotravmiruyushaya situaciya. Znacheniya dlya kvalifikacii detoubiihstva II Zakonnost 2006 N 8.

իրական երաշխիք կարող է հանդիսանալ արարքի ճիշտ որակման և հնարավոր սխալներից խուսափելու համար:

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կարող է դրսևորվել երեք եղանակով, որոնք կարող են արտահայտվել ինչպես գործողության, այնպես և անգործության տեսքով՝ 1. նորածին երեխայի սպանությունը ծննդաբերության ժամանակ կամ դրանից անմիջապես հետո, 2. նորածին երեխայի սպանությունը հոգեճնշող վիճակի պայմաններում, 3. նորածին երեխայի սպանությունը մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում: Ս. Բորոդինը գրում է. «Մանկասպանությունը կարող է կատարվել ինչպես անմիջապես ծննդաբերությունից հետո, այնպես և ծննդաբերության ժամանակ»: Այս կապակցությամբ հարց է առաջանում, թե կարելի՞ է արդյոք մանկասպանություն համարել նորածին կյանքից գրկելը մինչև նրա շնչելը կամ էլ անգամ մինչև նրա լույս աշխարհ գալը³: Քրեական օրենսգրքի 106-րդ դիսպոզիցիայում նշվում է «մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը ծննդաբերության ժամանակ կամ ծննդաբերությունից անմիջապես հետո»: Բայց քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի համաձայն՝ սպանություն ասելով հասկացվում է ապօրինաբար մեկ ուրիշին դիտավորությամբ կյանքից գրկելը, հետևաբար քրեորեն պատժելի արարք կհամարվի երեխային մահ պատճառելը ոչ թե մինչև կենդանածությունը, այլ նրա մոտ կյանքի առաջին հատկանիշներ առաջանալու պահը: Ծննդաբերության առաջին փուլում մոր կողմից երեխային դիտավորյալ մահ պատճառելը, այսինքն՝ երբ նա գտնվում է ներարգանդային վիճակում, հանցակազմ չի պարունակում: Այսպիսով՝ անգամ քրեական օրենսգրքի 106-րդ հոդվածը, չնայած դիսպոզիցիայում դրա ձևակերպմանը, չի պաշտպանում երեխայի կյանքը ծննդաբերության առաջին փուլում: Ինչպես նշեցինք, մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը կարող է կատարվել ինչպես ակտիվ գործողություններով (օրինակ՝ երեխային խեղդելը), այնպես էլ անգործությամբ (օրինակ՝ կերակրելուց հրաժարվելը և այլն):

Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունն ակտիվ գործողությունների պարագայում մայրն իրականացնում է այս կամ այն ակտիվ գործողությունը, որոնց արդյունքում վրա է հասնում նորածնի մահը: Անգործության դեպքում մայրը նորածնին դիտավորյալ թողնում է առանց օգնության և խնամ-

³ Տե՛ս **Бородин С.В.** Ответственность за убийство: Квалификация наказания по российскому праву, стр. 47. Borodin S.V. Otvetstvennostzaubistvo: Kvalifikaciya nakazanii porossiiskomu pravu str. 47.

քի: Նա ոչինչ չի ձեռնարկում նորածինն սպանելու համար, բայց և չի խոչընդոտում վերջինիս մահվան վրա հասնելը:

Սույն հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշներից է հանրորեն վտանգավոր հետևանքը: Այսինքն, այստեղ շեշտը դրվում է այն հանգամանքի վրա, որ նորածին երեխայի սպանության ժամանակ կարևոր է մահվան՝ որպես հանրորեն վտանգավոր հետևանքի վրա հասնելը: Ընդ որում, նորածին երեխայի մահը պետք է մոր կողմից կատարված գործողության (անգործության) արդյունք լինի: Սա նշանակում է, որ նորածին մահվան պատճառն ուղիղ կապի մեջ պետք է լինի միմիայն մոր արարքի հետ, այլ ոչ թե օրինակ հիվանդության կամ դժբախտ պատահարի հետևանք լինի: Այլ կերպ ասած, պետք է ապացուցել երեխայի մահվան և մոր գործողության (անգործության) միջև եղած պատճառական կապը: Գործողությունը վրա հասած հետևանքների պատճառ ճանաչելու համար անհրաժեշտ է, որ այն ոչ միայն ժամանակի մեջ նախորդի հետևանքին, այլև վրա հասած հետևանքների պատճառ դիտարկվող գործողությունը կամ անգործությունն իր մեջ այդպիսի հետևանք առաջացնելու ներքին իրական հնարավորություն բովանդակի⁴:

Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության ժամանակ մոր գործողության կամ անգործության և հանրորեն վտանգավոր հետևանքների միջև պատճառական կապի առկայությունը, ըստ Կուրգալկինայի, պետք է համապատասխանի հետևյալ պահանջներին՝ 1. արարքը ժամանակի մեջ պետք է նախորդի մահվան վրա հասնելուն, իսկ եթե տեղի է ունեցել հանցափորձ, ապա այլ վտանգավոր հետևանքներին, 2. արարքը ներքին օրինաչափությամբ, մահը հիմնավորող անհրաժեշտ հանգամանք պետք է լինի, 3. արարքը կատարելու պահին պետք է մահ առաջացնելու իրական հնարավորություն ստեղծի⁵:

Օբյեկտիվ կողմի ֆակտատիվ հատկանիշների բացահայտումը ևս կարևոր նշանակություն ունի մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության հանցակազմը վերլուծելիս: Երբեմն լինում են դեպքեր, երբ այս հատկանիշները ֆակտատիվից դառնում են պարտադիր, եթե նկարագրված են օրենքում: Այս դեպքում վերջիններս սովորաբար ձևակերպվում են որպես հան-

⁴ Տե՛ս **Գրիգորյան Մ.**, Քրեական իրավունք, Երևան, 2002, էջ 205: Grigoryan M.V. Qreakan iravung, Erevan 2002 Eg 205.

⁵ Տե՛ս **Кургужкина Е. Б.** Убийство матерью новорожденного: природа, причины, предупреждение. Воронеж, 1999, стр. 18. Kurguzkina E. B. Ubiihstvo materyu novorogdenno; priroda, prichini, predupregdenie. Voroneg 1999 str 18.

ցակազմը որակյալ դարձնող հանգամանքներ: Այսպես, ֆակուլտատիվ հատկանիշներից ժամանակը դառնում է հանցակազմի պարտադիր հատկանիշ և կարևորվում է այնքանով, որքանով մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության հանցակազմով արարքը որակելու համար ընդունված է նորածնության քանութթորյա ժամկետը, որի անցման դեպքում արարքը ՀՀ քր. օրենսգրքի 106-րդ հոդվածով որակման ենթակա չէ; Բացի այդ, քննարկվող հոդվածի դիսպոզիցիայում նշված է. «...ծննդաբերության ժամանակ, կամ դրանից անմիջապես հետո՝ ժամանակահատվածը, ինչը փաստում է այն մասին, որ ժամանակն ուղղակիորեն կապված է սույն հանցակազմի հետ և այս պարագայում հանդես է գալիս որպես օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ»⁶:

Սպանությունը հոգեկան խանգարման վիճակում, չբացառելով մեղսունակությունը, իր տեղն ունի այն դեպքերում, երբ հանցագործության կատարման պահին հոգեկան խանգարման հետևանքով մայրը չի կարողացել ամբողջությամբ գիտակցել իր գործողությունների փաստացի բնույթը և հանրային վտանգավորությունը կամ ղեկավարել դրանք:

Որոշել, թե արդյո՞ք կինը ծննդաբերությունից հետո գտնվել է հոգեկան խանգարման վիճակում, որը չի բացառում նրա մեղսունակությունը, հնարավոր է միայն համալիր հոգեբանահոգեբուժական փորձաքննություն անցկացնելուց հետո: Որոշ հեղինակներ առաջարկում են նման ժամկետի չափանիշ համարել մեկամսյա ժամկետը: Այդ ժամկետից դուրս երեխայի սպանությունը նրանց կարծիքով պետք է որակավորվի քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածով⁷:

Առաջին հայացքից մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության հանցակազմի նման հատկանիշները, ինչպիսին կնոջ հոգեկան խանգարման մեջ գտնվելն է, որը չի բացառում ծննդի հետ կապված մեղսունակությունը, ինչպես նաև ծննդաբերողի վրա ժամանակի ազդեցությունը, ծննդաբերությունից հետո հոգեվարքի մեջ պետք է գնահատական տան կապված յուրաքանչյուր դեպքում գործի հանգամանքների հետ:

⁶Տե՛ս Աբրահամյան Կ., Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանություն, Երևան, 2011, էջ 30: Abrahamyan K. Mor koxmic noracin erexayi spanutyun; Erevan-2011, Ej 30.

⁷ Տե՛ս Соловьева Н. Психотравмирующая ситуация. Значение для квалификации детоубийства II Законность, 2006, N 8, стр. 31. Solovyova N. Psixotravmiruyushaya situaciya. Znachenie dlya kvalifikacii detoubiistva II Zakonnost 2006 N 8.str. 31.

Անքն ենթադրում ենք, որ անհրաժեշտ է ժամանակի երկարատևության ընթացքի միասնական չափանիշի որոշում, որի շրջանակներում տվյալ հանցագործությունը համարվում է մոր կողմից նորածին երեխայի սպանություն, որպեսզի բացառվեն միատիպ հասկացությունների սուբյեկտիվիզմը և տարբեր գնահատականները: Անհրաժեշտ է հստակ սահմանել հետծննդյան շրջանի ժամանակահատվածը, երբ մայրը սպանում է երեխային՝ գտնվելով հոգեվարքի մեջ կամ հոգեկան խանգարման ազդեցության տակ, չբացառելով մեղսունակությունը: Շարադրենք հիմնական պահանջները, որոնք մեր կարծիքով պետք է համապատասխանեն նման չափանիշի 1. դա ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում կինը համարվում է ծննդաբերած, այսինքն՝ գտնվելով ծննդով պայմանավորված հոգեֆիզիկական վիճակում, 2. ժամանակահատված, որի ընթացքում կինը համարվում է ծննդաբերած, այսինքն՝ գտնվելով ծննդով պայմանավորված հոգեկան խանգարման վիճակում, 3. այդ ժամանակահատվածը պետք է լինի ոչ երկարատև:

Հանցագործության սուբյեկտը հատուկ է: Այդպիսին կարող է լինել միայն նորածնի մայրը:

Սակայն տվյալ հանցակազմի սուբյեկտի մասին հստակ պատկերացում ունենալու համար հարցը պետք է քննարկել ժամանակակից գիտության և բժշկության զարգացման համատեքստում: Խոսքը վերաբերում է իմպլանտացիայի միջոցով կնոջ արգանդում բեղմնավորված սեռական բջիջներ տեղադրելուն և այն խնդրի առաջացմանը, թե նման դեպքում կինը (սուրոգատ կամ փոխնակ մայրը) կարո՞ղ է արդյոք համարվել ՀՀ քր. օրենսգրքի 106-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի սուբյեկտ: Այլ կերպ ասած՝ սուրոգատ մայրը նորածին երեխայի սպանության համար քրեական պատասխանատվության պետք է ենթարկվի արտոնյալ հանցակազմով (ՀՀ քր. օրենսգրքի 106-րդ հոդվ.), թե՞ ՀՀ քր. օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի մասով: Այստեղ հարց է առաջանում, թե երեխայի մայր ով պետք է համարվի, իրավաբանական մայրը, թե՞ փաստացի մայրը:

Խնդիրն այն է, որ ներկայումս սուրոգատ մայրության ինստիտուտն արդեն տարածված քնույթ է կրում, և օրենսդրական կարգավորման քայլեր են կատարվում: Օրինակ, ՌԴ ընտանեկան օրենսգրքի 4-րդ բաժնի 51-րդ հոդվածը և 3-րդ բաժնի 52-րդ հոդվածը, ինչպես նաև ՌԴ քաղաքացիության կացության ակտերի մասին դաշնային օրենքի 5-րդ բաժնի 16-րդ հոդվածը սահմանում են սուրոգատ մայրության ինստիտուտի իրավական ասպեկտները և թույլատրում վերջինիս կիրառումը:

ՀՀ օրենսդրության մեջ այս ինստիտուտը ևս իր ամրագրումն է ստացել: «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը կարգավորում է փոխնակ մոր ինստիտուտը և դրա հետ կապված մյուս հարցերը: Սույն օրենքի համաձայն՝ փոխնակ մայր է համարվում դոնորական սաղմն իր արգանդում կրած կինը, որից ծնված երեխան չի կրում նրա գենոտիպը: Իսկ համաձայն ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 39-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Ամուսինները, որոնք համաձայնություն են տվել կատարելու սաղմի պատվաստում և պտղի հասունացում այլ կնոջ միջոցով, ինչպես նաև կինը, որի միջոցով կատարվել է պտղի հասունացումը, երեխայի ծնունդը գրանցելուց հետո իրավունք չունեն հենվելու այդ հանգամանքի վրա»:

Պետք է նշել, որ սուրոգատ մոր ինստիտուտի ամրագրումն ունի իր դրական և բացասական կողմերը: Կարծում ենք՝ դրական կողմն այն է, որ հնարավորություն է տրվում այն ամուսիններին, որոնք չեն կարողանում բնական ճանապարհով երեխաներ ունենալ, ծնողներ դառնալ: Բացասական առումով կինը երբեմն հեշտությամբ հրաժարվում է այն երեխայից, որին հասունացրել է իր օրգանիզմում՝ վերջինիս դիտելով որպես նյութական միջոցի աղբյուրի: Խոսքն այն դեպքերի մասին է, երբ սուրոգատ մայր դառնալու համաձայնությունը տրվում է առևտրային նպատակով: Դա նշանակում է, որ նման գործարքը կարող է կնքվել առևտրային և ոչ առևտրային նպատակով: Այսինքն՝ կինը կոնկրետ գումար կամ նյութական շահ ստանալու դիմաց համաձայնում է իր օրգանիզմում հասունացնել «ուրիշի» երեխային:

Ի մի բերելով ասվածը՝ անհրաժեշտ է հստակ պատկերացնել, որ տվյալ հանցագործության կանխարգելման կամ արդեն իսկ կատարվածի նկատմամբ ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալու համար հարկավոր է իմանալ դրա ընդհանուր բնութագիրը և տարբերակել դրա տեսակները:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այս աշխատանքում լուսաբանվում են հարցեր, որոնք կապված են մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության առանձնահատկությունների հետ: Աշխատանքում տրված է տվյալ սպանության բնութագիրը՝ որպես հանցագործության առանձնահատուկ տեսակ, ինչպես նաև այնպիսի որակական հատկանիշներ, որոնք թույլ են տալիս օրենսդիրն տարբերել այն հասարակ սպանությունից և ներառել ինքնուրույն հանցակազմի մեջ: Ինչպես նաև սահմանվում է, թե որ պահից է նորածին երեխան համարվում նորածին, ինչը թույլ է

տալիս ճիշտ որակել արարքը: Այս աշխատանքում տրված է տվյալ հանցագործության մանրակրկիտ բնութագիրը:

Աշխատանքում առաջարկվում է հստակ ձևակերպել հետծննդյան ժամանակահատվածը, երբ մայրը սպանում է երեխային՝ գտնվելով հոգեճնշող կամ մեղսունակությունը չբացատրող հոգեկան խանգարման վիճակում: Տրված է նաև «սուրոգատ մոր» ինստիտուտի մանրակրկիտ բնութագիրը:

Բանալի բառեր – սպանության տեսակ, նորածին երեխա, արարքի որակում, հոգեճնշող, հոգեկան խանգարում, սուրոգատ մոր ինստիտուտ, մեղսունակությունը չբացատրող:

ОСОБЕННОСТИ УБИЙСТВА МАТЕРЬЮ НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА

ЭДГАР ВАГРАДЯН

В работе освещаются вопросы, связанные с особенностями убийства матерью новорожденного ребенка. В данной работе дана характеристика состава данного убийства как привилегированного вида, а также такие качественные особенности, которые позволяют законодателю отличить его от простого убийства и включить самостоятельный состав преступления. Также определяется с какого момента ребенок считается новорожденным, что позволяет правильно квалифицировать деяния. В статье дан подробный анализ состава данного преступления. В работе предлагается четко сформулировать послеродовой промежуток времени, когда мать убивает ребенка, находясь в психотравматическом или психическом состоянии, не отрицая невменяемость. Также дан подробный анализ института суррогатного материнства.

Ключевые слова – тип убийства, новорожденный ребенок, квалифицировать деяния, психотравматический, психическое состояние, институт суррогатного материнства, не отрицая невменяемость.

FEATURES OF HOMICIDE OF A NEW BORN CHILD BY ITS MOTHER

EDGAR VAHRADYAN

This paper highlights the special features of filicide (especially a homicide of a new born child committed by its mother). The attributes of a particular murder as a special type are presented as well as the distinctive features that allow a legislator to distinguish it from other common murders and include it in the special murder cases. The article also tries to determine the moment when a newborn baby is maintained to be a newborn, which enables to qualify the act of murder in precision. A detailed description of the features of this homicide is as well given.

The article suggests to define clearly the period following childbirth, when a mother being in postpartum psychosis, psycho-traumatic or mental condition, without excluding even insanity comits infanticide. It also presents a thorough analysis of the institution of 'surrogate motherhood'.

Key words - type of murder, newborn child, guarantee of action, psycho-traumatic, mental condition, institution of surrogate motherhood, without excluding insanity.

ՕԳՏԱԳՈՐԾԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Քրեական օրենսգիրք
2. ՀՀ քրեական իրավունք, հատուկ մաս, Ե., 2007
3. Գրիգորյան Մ. Վ., Քրեական իրավունք, Երևան, 2002
4. Արրահամյան Կ., Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանություն, Երևան, 2011
5. Бородин С. В. Ответственность за убийство: квалификация наказания по российскому праву, М., 1986
6. Кургузкина Е. Б. Убийство матерью новорожденного: природа, причины, предупреждение. Воронеж, 1999
7. Снегирев А. А. Об уголовно-правовой защите человеческого плода в процессе внутриутробного развития и родов, Медицинское право, 2009, N4
8. Соловьева Н. Психотравмирующая ситуация: значение для квалификации детоубийства II Законность, 2006, N 8